

OB STOLETNICI LJUBLJANSKE KAZINE

D R. I V A N L A H

Avertissement

Casino — kakor že ime pove — je italijanskega izvora in izhaja iz besede casa (= hiša). Casino je bila prvotno vrtna hišica, kjer se je shajala družba na igre in razgovore. Navadno je bil to oni intimni vrtni kotiček, kjer je gospoda baročne dobe preživljala svoje najlepše družabne trenutke sredi cvetočih gred in senčnih dreves, dame v živahnem razgovoru o najnovejših družinskih dogodkih, gospodje pa o gospodarstvu in državni politiki. Baročni mojstri so okrasili te vrtno hišice z najljubkejšimi amoreti in bajeslovnimi grškimi in rimskimi kipeci in slikami. Casino se je zvala tudi hišica v vojaških garnizijah, kjer so se zbirali častniki k igram in zabavam, torej nekaj takega, kar je danes oficirski dom, dočim je bila kantina namenjena za moštvo. Ta kazina — da rabimo naš domači izraz — je postala pozneje nekaj več nego hišica za častnike. Prešla je iz vojaškega življenja v meščanski svet in postala pravo družabno središče gospode, najprej plemstva, pozneje tudi meščanstva. Kakor je bila vojaška kazina združena z garnizijo in vojašnico, namenjeno zabavi in sestankom častnikov, tako je bila pozneje meščanska kazina zvezana z gledališčem ali kavarno in je služila za zbirališče izbrane družbe, kamor so imeli pristop samo povabljeni gostje, ki so se shajali ob določenem času na igre in razgovore; šele pozneje, ko je Evropa dobila novo zabavo z raznimi listi in revijami, so se kazine razvile tudi v čitalnice.

Ljubljana, ki je ležala na poti med Italijo in nemškimi deželami, je sprejemala modo od obeh strani, rekli bi skoraj, da je bil v prejšnjih stoletjih italijanski vpliv močnejši, saj so takrat — posebno v 18. stoletju — tudi nemške dežele sprejemale ne le glasbeno in gledališko, ampak tudi modno in družabno kulturo, ki je prihajala iz Italije. In prav v to dobo spadajo tudi prvi začetki meščanskih kazin.

Doslej se je splošno mislilo, da je prva kazina v Ljubljani nastala l. 1782. Tega leta je namreč zaprosil neki Istrijan, *Hieronim Moll*, po poklicu knjigovodja, pri kranjski deželni gosposki, da bi smel v Ljubljani ustanoviti t. zv. »čitalno kazino« (Lectür-casino) po zgledu drugih enakih kazin v Parizu, Londonu in na Dunaju. Kranjska deželna oblast je dala dovoljenje za to ustanovo, s katero bi se Ljubljana povzdignila v vrsto drugih velikih evropskih mest, vendar pa meni Dimitz (Mitt. des hist. Ver. 1864, str. 97), da najbrže Moll ni uresničil svojih visokoletečih načrtov, ker o žitju in bitju te kazine nimamo nikakih sporočil.

P. pl. Radics, ki nam je ohranil mnogo zgodovinskih in kulturnih drobtin, pa je zasledil še starejši tiskani vir, ki nam priča o tem, da je imela Ljubljana svojo kazino že l. 1775. Tedanja Kranjska kmetijska družba, ki se je zvala »Gesellschaft des Ackerbaues und der nützlichen Künste«, je izdajala »Wöchentliches Kundschaftsblatt des Herzogthums Krain« in v tem tedniku čitamo na strani 189 zanimiv inserat glede najema *deželne kazine*.

Oklic se glasi:

Den 4. kommenden Monats Aprilis wehrenden 1775. Jahres wird der Landschaftl. Cassino auf dem allhie-sigen Landhaus frühe um 9 Uhr plus offerenti in die Verpachtung ausgelassen. Dahero werden belieben die Liebhaber sich an vorbestimmten Tag sich zu melden.«

To se pravi, da je bila že pred l. 1775. na našem »lontovžu« deželna kazina, ki se je dajala dne 7. apr. 1775 v najem na licitaciji. Gotovo je torej že takrat imela kazina oblike nekake kavarne, ker bi sicer ne bilo nikogar, ki bi bil licitiral. Radics sodi, da je bila ta kazina del tedanjega stanovskega gledališča, kjer so se ob določenih urah shajali plemiči in gospoda na igre in pogovore.

Kaj je bila kazina tedanji višji družbi, vidimo iz poročila, ki ga navaja Dimitz (Gesch. Krains II., 240) o bivanju cesarja Leopolda II. v Ljubljani. Dne 24. avgusta 1790 je dospel cesar v spremstvu nadvojvode Leopolda v Ljubljano. Dva dni na to se je pripeljala iz Inomosta nadvojvodinja Elizabeta. Takoj drugi dan je sprejela ljubljansko nobleso, da ji je prišla poljubiti roko, popoldne si je ogledala stanovanje v škofiji, pripravljeno za sicilijanski dvor, ki je tudi imel priti v Ljubljano, zvečer pa se je zabavala nadvojvodinja v *kazini*, kamor ni imela dostopa samo noblesa, ampak tudi vsi honoracijorji. Dočim je cesar z nadvojvodo 27. avg. odpotoval na Reko, ki je bila glavni cilj njegovega potovanja, ga je nadvojvodinja čakala v Ljubljani in si medtem ogledala razne njene zanimivosti. Dne 28. avg. zvečer je bila zopet v *kazini*, kjer se je vršila njej na čast glasbena akademija. Dne 30. avgusta je bila na obisku pri Zoisu, kjer je občudovala njegovo rudninsko zbirko, zvečer je bila zopet v *kazini*.

Iz tega se vidi, da je bila ljubljanska kazina v deželnem dvorcu zbirališče najvišje družbe, ki je tu sprejela v svoji sredi celo tako visokega cesarskega gosta.

Francoska revolucija, ki je medtem vznemirjala Evropo, je dala plemiški gosposki gotovo dovolj povoda, da se je zbirala na razgovore. Novic iz sveta in tudi listov je bilo čim dalje več, saj so l. 1797. izšle celo Vodnikove »Ljubljanske novice«. Nova moda, nove iznajdbe, vojni dogodki, novo gledališče, slovestvo — vse to je moralo zanimati sodobno družbo, ki je v *kazini* dobila novih vesti iz sveta in je imela tu največ prilike, da se je o njih porazgovorila. Da so gospodje pri tem zaigrali bab piqué in da so dame pri tem posegle tudi po najnovejših domačih novicah, kdo bi se temu čudil.

Kazina, koč družabno središče višje družbe, se je v našem mestu tako oživila, da je niso mogli pogrešati niti oni, ki jim je bila deželna kazina previsoka. Zato je otvoril l. 1800. lectar *Castaqua*, posestnik hiše št. 7 v Nunski ulici, kjer je imel svojo slaščičarno, v prostorih bivšega dež. gledališča svojo kazino za »*abonirane honoracijorje*«, tako da so bili torej gostje nekaki člani njegove kazine; v prvem nad-

stropju je bila ena soba za biljard in za igre na karte, druga pa za čitanje in konverzacijo. V tej sobi je bilo na razpolago nekaj časopisov. V pritličju je bila kavarna z biljardom za vsakogar. Tako je počasi duh demokracije, ki je z Napoleonom zmagoval v Evropi, prodrl tudi v kazino, ki je bila doslej zavetišče plemiškega sveta.

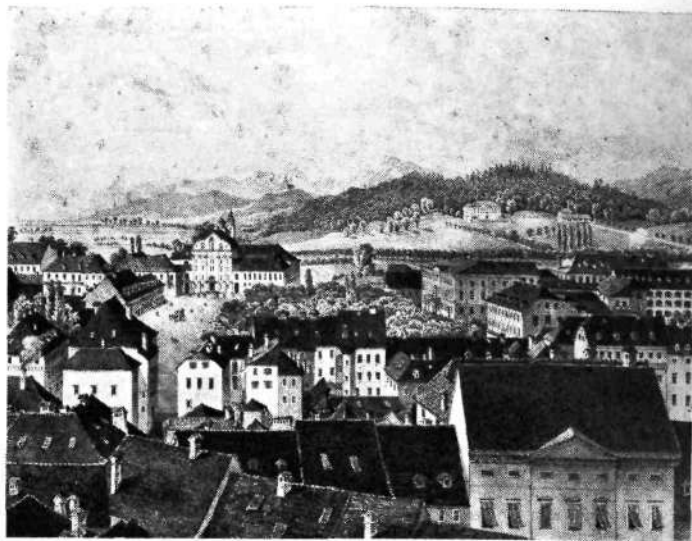
V arhivu ljubljanske kazine je shranjen dragocen dokument, ki priča, da je bila kazina v Ljubljani tudi za časa francoske vlade. To so *pravila kazinskega društva iz l. 1810*. (Statuten der Kasino-Gesellschaft zu Laibach. Festgesetzt am 25. februar 1810.) Iz teh pravil nam bo razvidno, kaj je imela biti kazina v teh časih.

1. Namen te družbe je: pospeševanje domače trgovine sploh, pospeševanje pravilnega razumevanja izobrazbe in okusa našega časa, prirejanje za izobražene kroge primernih zabav, pri čemer je nujno treba opustiti vse, kar bi moglo biti v kakršnem koli smislu škodljivo za javno državno upravo.

2. Društveni lokal naj bo značaju družbe primeren, sredi mesta, ali na kraju, kjer ga vsak lahko najde, in za vsakega člana odprto dopoldne od 8—12 in popoldne od 1 do 10 zvečer.

3. Da se pospešuje domača trgovina, naj služi ta družabni prostor deloma tudi kot zbirališče za one društvene člane, ki se pečajo s trgovino. Da se jim olajša sestanek in razgovor, kjer si naj med seboj povedo vse, kar se tiče trgovine, naj se še posebej določi čas od 11—12 dopoldne, kot najprimernejši čas za kupčijske zadeve. Društvo bo v ta namen nudilo vso podporo, ki ni v nasprotju s pravili.

4. Da se pospeši pravilno pojmovanje sodobne izobrazbe in okusa, naj se naroče po možnosti najboljši politični, znanstveni, družabnostni in trgovini namenjeni listi, dobri zemljevidi in druga literarna dela, ki odgovarjajo temu namenu. Da člani ne bodo mo-

Pogled na Kongresni trg in Kazino okoli l. 1850.

teni pri čitanju, naj se jim preskrbi posebna soba in odstrani vse, kar bi motilo mir.

5. Da se pospešuje dostojna družabna zabava, naj bodo vse igre, ki niso proti časti in poštenosti družbe, ne le dovoljene, ampak naj se z vsemi pripomočki goje.

6. Vsaki dve leti izbere občni zbor iz članov štiri direktorje, štiri redne in osem izrednih odbornikov in sicer tako, da je polovica direktorjev in rednih in izrednih odbornikov iz trgovskega stanu, polovica pa iz vrst drugih članov.

(7—12 točke pravil govore o poslovanju odbora.)

13. Za sprejem v društvo je sposoben vsakdo, ki je na dobrem glasu svoje morale in je več članom znan kot pošten mož.

(Konec prihodnjič.)

OSNOVE SODOBNE ZAŠČITE OTROK¹ V SLOVENIJI

VOJKO JAGODIČ

DELO MEST, REDOV, USTANOV IN OSTALIH DRUŠTEV ZA ZAŠČITO OTROK V SLOVENIJI PO PREVRATU

Mestno mladinsko skrbstvo v Ljubljani.

Do leta 1923., ko je bil organiziran pod županom dr. Peričem poseben socialno-politični urad, ljubljanski mestni magistrat o socialno-političnih zadevah ni poznal ondotnega poslovanja, marveč so bile socialne zadeve kot postranski opravke razdeljene med različne uradnike. Tega leta je bil socialno-politični urad s posebnim načelnikom in primernim številom osebja organiziran v 4 oddelke: Osrednja pisarna, starostno oskrbstvo, mladinsko skrbstvo in delavsko skrbstvo. L. 1927. je bil združen s popisovalnim in domovinskim uradom, l. 1928. pa ga je občinski svet znova osamosvojil in reorganiziral.

Mladinsko skrbstvo, ki je danes poseben referat mestnega socialno-političnega urada, se je razvilo tako naglo, da so mu finančne zmožnosti mestne občine težko sledile. Kakor v vseh večjih mestih in industrijskih centrih, je tudi v Ljubljani nastal položaj, ki je vodil v obubožanje širokih ljudskih plasti tako, da se je ljubljanski občinski socialno-politični aparat znašel pred težkimi nalogami. Glavno vprašanje so bile finance. Tako je v letu 1931. pri oskrbi otrok v zavodih, ozir. pri rejninah poskočil izdelek za 58% ozir. 115%.

Da je posvečala ljubljanska mestna občina mladinskemu skrbstvu že od nekdanj veliko pozornost, ki se je v zadnjih letih močno stopnjevala, pričajo tudi naslednje proračunske postavke:

¹ S tem člankom je dovršeno delo, ki ga je začel pok. prof. E. Jarc v 1. številu tega letnika.

KRONIKA SLOVENSКИH MEST

ŠTEVILKA 4
LETNIK III

V LJUBLJANI, MESECA DECEMBRA 1936

OB STOLETNICI LJUBLJANSKE KAZINE

(Konec.)

D R. I V A N L A H

14. Kdor hoče stopiti v društvo, naj javi svojo željo po kakem članu direkciji; po posvetovanju s štirimi rednimi člani ga bo direkcija obvestila glede sprejema s tem, da mu pošlje že podpisana društvena pravila.

15. Vsak član plača pri sprejemu v društvo poseben prispevek deset goldinarjev in potem v začetku vsakega polleta redno članarino 7 goldinarjev 30 krajcarjev. Član, ki pristopi med letom, plača redno članarino za ono polletje, v katerem je vstopil.

(NB.: Tiskana pravila imajo pri tej točki par popravkov: poseben prispevek je znižan na 5, članarina na 7 gold. na trimeser, kar bi pričalo o tem, da je vlada hotela zabraniti, da bi društvo postalo središče same denarne aristokracije, o čemer pričajo tudi naslednje točke pravil.)

16. Ker je harmonija med člani temelj vsake, torej tudi te družbe, si ne sme prisvajati noben član, naj bo katerega koli stanu in dostojanstva, v društvenih prostorih kakršno koli prednost pred drugimi člani. Tu je odpravljena vsaka prisiljena etiketa in je vse priznavanje dostojnosti navezano le na to, kar je običajno pri vseh izobraženih, med seboj neodvisnih in skromnih ljudeh.

17. Ako član prostovoljno izstopi iz društva, mora to sam pismeno javiti direkciji.

18. Člana, ki namenoma greši proti društvenim pravilom, ki moti društveni mir z žalitvami proti svojim sočlanom, naj direkcija najprej prijazno opozori, potem pa, če je opozorilo brezuspešno, naj ga pismeno obvesti, da ga društvo kot sočlana več ne potrebuje.

19. (Govori o plačevanju članarine.)

20. Ker je gospodom častnikom slavne armade zaradi izprememb v garnizijah in zaradi stalne negotovosti njihovega bivanja v mestu formalen pristop skoraj nemogoč, naj bodo gospodje častniki v svojih uniformah in častnih odlikovanjih sprejeti kot gostje, kadarkoli pridejo v društvo in z vsem spoštovanjem in v prepričanju, da ima ta častitljivi stan posebno lastnost, da zna ceniti gostoljubnost in jo tudi sam izkazovati.

21. Tujci, t. j. vsi oni častivredni možje, ki ne stanujejo tu in niso člani društva, naj bodo, če jih vpelje kak društveni član, kot gostje sprejeti z vsem spoštovanjem, ki jim gre.

22—25 (govori o društvenem imetju).

Kazinski izvod teh pravil ima podpise: *Franc Galle, Fr. Weber, dr. Russ, prof. Richter.*

Dimitz pravi o tej kazini, da je nastala po prizadevanju trgovca *Franca Galleta* in da je to prvo društvo z lastnimi pravili. Pravila so bila sprejeta dne 25. februarja 1810 na zboru v gledališki kazini in generalni policijski komisar *Toussaint*, ki je bil znan kot »neutrudno delaven mož za blagor ljubljanskega mesta«, jih je takoj predložil generalnemu guvernerju, ki jih je že 30. marca potrdil s pripombo, da maršal *Marmont* z radostjo pozdravlja ustanovitev tega društva, češ da bo gotovo *ljubljski trgovini v korist* in da bo zblížalo med seboj ljubljansko prebivalstvo. Načela, ki se kažejo v pravilih kot temelj društva, so taka, da morajo pridobiti naklonjenost Njegove ekseleence (Marmonta). Dne 22. aprila je bila otvorena nova kazina *na Glavnem trgu* v prvem nadstropju hiše št. 8. Zanimivo je, da je imelo društvo v toliki meri podpirati domačo trgovino in da je imelo v njem vojaštvo tako častno mesto. Ljubljanski nemški tednik je pozdravil ustanovitev društva z besedami, da moremo »od njega opravičeno pričakovati najboljših uspehov za trgovino, za družabno življenje, za izobrazbo in za zblížanje meščanstva, ki je bilo že dalje časa zanemarjeno«.

O živahni društveni delavnosti te francoske kazine priča to, da je imela l. 1813. — pred odhodom Francozov — 178 članov.

Ker v tej dobi še nimamo časopisja, ki bi tako točno beležilo društvene dogodke in prireditve kakor dandanes, imamo le malo poročil o nadaljnjem delovanju ljubljanske kazine. Ljubljana, ki jo je Napoleon povzdignil v glavno mesto Ilirije, je bila tudi po dunajskem kongresu l. 1815. še glavno mesto ilirskega gubernija in Napoleonovi zmagovalci so ji izkazali celo svoje priznanje s tem, da so l. 1821. priredili v nji svoj kongres.

Življenje na našem jugu se je začelo v tem času nenavadno nemirno gibati, vstajala je mlada Italija, in Avstrija se je pripravljala na odločilen boj, da obdrži pod svojo oblastjo pokrajine, tako polne zgodovine, lepote in bogastva. Ljubljana je bila na pragu teh pokrajin. Naraščajoče trgovinsko življenje v Trstu je pospeševalo tudi njeno bogastvo, saj se je pomnožil njen promet z morjem. Že za kongresa se je skušala olepšati. Ko je po l. 1820. prevzel njeno vodstvo župan *Hradecky*, je nastala zanjo nova doba dela in napredka, ki je navdušila našega pesnika *Prešerna*, da je ob 25letnici županovanja Hradeckega (l. 1845.) zapisal sledeče besede, ki jih čitamo v prigodnici njegovi:

Up najpredrzejši si spolnil z deli,
ki jih pred hitrih let valov tegoto
Emone bodo letopisi oteli.

Pregnal iz zastavnih bukev si temnoto,
pod težkim ključem bogatin ne hrani
zakladov z nezaupljivo strahoto.

Pred mnogo si hranilnico Evrope
jo nam oskrbel ti s tovar'ši, ktera
odvrača revščino in nje nastope.

Brijareja storočnega si vkrotil,
za čast in prid in blagorstvo Ljubljane,
Ljubljane, ljubice nebes in sreče...

Kak tvoje je bilo srce goreče
močvirje vekoletno je pregnano,
meglo slovo si vzet od nas zarôtil.

Z mostovi zaljšaš novimi Ljubljano,
bogastva vire nove ji odpiraš,
srce za celo je deželo vžgano.

Tako je rasla po kongresu Ljubljana v blagostanju in dobivala nove zgradbe in ustanove. Poleg višjega uradništva je bila v mestu močna garnizija — od gospode je imel tudi navadni meščan, posebno pa polmeščan v predmestjih svoj zaslužek in dobiček.

V začetku 30tih let vidimo sploh pri nas na jugu v vseh treh naših današnjih prestolnicah nenavaden porast narodnega meščanstva, močne začetke narodne kulture in prodiranje prepovednih idej v višje meščanske kroge. (Začetki nar. časopisja, potreba

Kongresni trg okoli l. 1850.

višje družabne kulture, pokret mladine, ustanavljanje društev itd.) Posebno trgovski stan je dobival zaradi živahnega prometa vse večji razmah. (Ni slučaj, da sta predlanskim dve ugledni ljublj. tvrdki slavili svojo stoletnico.)

Tako mesto ni moglo biti brez družabnega središča, dasi so v tej dobi bile meje med posameznimi stanovi in družabnimi krogi še ostro začrtane. Tudi v tej dobi je zbirala kazina svoje člane. Društvene prostore je imela v Lepušičevi hiši v Gosposki ulici. Tiskani seznam članov za l. 1828. navaja 111 članov, med njimi nekaj znanih imen iz višjih vrst ljubljanske družbe (plemiških, cerkvenih, uradnih, vojaških i. t. d.). Naj naštejemo nekaj važnejših imen po stanovih:

Iz plemstva: pl. Apfaltern Al., grof Auersperg Ben., grof Coronini Mih., grof Hohenwarth Fr., grof Thurn Jos., veleposelniki: Galle Fr., Rudesch Ant. in Jos., Savinschegg Andr., Terpinz Fidelis, Zois Ant. in Kar.; trgovci: Candutsch Gašp., Deschmann Mih., Flek Ben., Haymann Luckmann Jos. in Karoli, Piller Ser., Recher Nik., Reimozes in Sim., Kantz Krist., Kaus Jos., Lederwasch Nik., nisch Mih., Schmidt Ferd., Seunig Jos., Wutscher Fr. in Jan.; posestniki: Clementschitsch Jos., Mülle G., Pagliarucci Mih. in Sigm.; knjigarnar: pl. Kleinmayer Ig.; steklar: Zeschko Fr.; apotekarja: Gromadzky Fr., Wagner Jos. Frid.; župan: Hradeczky Jan. Nep.; pravniki in advokati: dr. Baumgarten Leop., dr. Debelak Ant., dr. Eberl Lovr., dr. Koller Andr., dr. Legat Andr., dr. Naprett Andr., dr. Oblak Jan., dr. Paschali Jan., dr. Repeschitz Fr. Ks., dr. Russ Luka, dr. Wurzbach Maks.; zdravniki: dr. Kogel Bern., dr. Lippich Wilh. (mestni fizik), dr. Pfandl Jak., dr. Pober Ant., dr. Zhuber Jan., dr. Verbitz Jan.; profesorji: Binder Ig., Heinrich Fr., Dollar Jur., Martinack Luka, Melzer Ant., Ramousch Tom., Repitsch Elija, Schulz Leop., pl. Strassnizki; duhovniki: Hladnik Fr., gimn. prof., Jerin Urban, kan., prof. šol. nadz., Jellouschegg Fr. Ks., kat., Pochlin Krisost., mestni župnik, Suppan Jur. kan.; uradniki: Collister Mat. lic. bibl., Crischanigg Sim., subst., Kumar Ig., rač. svet., pl. Lehman Jan., okr. kom., Luschin Fr. Ks., rač. ofic., Nadamlenzky Sim., naddavkar, Pradatsch Jan., adj., Pregel Mih., kontr., pl. Cremerstein Fr. gub. sekr., Thomas Jos., aprov. urad., Ullepitsch Fr. Ks., okr. kom., Uranitsch Ig., prot., Urbas Ant., kanc., Wassitsch Ant., kontr.; mestni in dež. svetniki: Ribessl Ig., Snoy Kris. Ferd., Stöger Kar.; privatni uradniki: Vögon Mih., oskrb., Webers Flor., oskrb., Zenker Jak.

Ta imena in stanovi nam predočujejo, kakšna je bila višja ljubljanska družba l. 1828.

Kazina je bila v tej dobi pač bolj čitalnica in igralnica brez velikih plesnih in družabnih prireditev. Po l. 1880. se začenja med ljubljanskim meščanstvom živahnije družabno življenje. To se je čutilo takoj tudi v kazini. Tiskani seznam iz 1. januarja l. 1833., ki se hrani v arhivu kazinskega društva, izkazuje 87 članov, večina imen je iz l. 1828. Novi člani so n. pr.

dr. Burger Mat., adv., Dimitz Fr., rač. svet., Kudlich Ant., rač. ofic., Pawesch Lud., kam. svet., Petrucci Peter, prof., Praprotnik Jak., kanonik, grof Sauran Zeno, gub. svet., Schiwitz, rač. svet., Schmalz, krim. aktuar, Schmidhammer, pol. dir., grof Stubenberg Leop., gub. svet., Skribe J. G., trg., Supantschitsch Jos., trg., Verner Joh., pos. cukrarne, Vidmar Bart., teol. prof., Zhop Mat., c. kr. lic. bibliotekar.

Toda prav v tem letu je moralo biti društveno življenje zelo živahno, ker je iz tega leta ohranjena spominska knjiga, v kateri so na finem papirju tiskana pravila, nato pa seznam onih članov, ki so to leto vstopili, z lastnoročnimi podpisi. Ta seznam obsega 297 rednih in 36 izrednih članov. Lahko rečemo, da

se je to leto izvršila popolna reorganizacija društva, ker so bila sestavljena nova pravila in najdemo med člani skoraj vse uglednejše osebe tedanje Ljubljane. V tiskanem seznamu, ki nosi datum »ob otvoritvi 7. januarja 1834.« (taki seznamu so izhajali potem v isti obliki do konca) je naveden odbor in članstvo. Odbor predstavljajo sledeči gospodje:

Protector: eksc. *Jos. Cam. pl. Schmidburg* (cel nastov obsega 8 vrstic, med drugim tudi »guverner v kraljestvu Iliriji«).

Direktor: *Karol grof Welsperg-Raitenau in Primör*, c. kr. kom. in dvor. svetnik.

Direktorjev namestnik: *Sicard Leop.*, gub. svetn. in pol. dir.

Odbor: *dr. Burger Mat.*, adv., *Codelli Ant.*, c. kr. gub. in prez. sekr., *Galle Franc*, velepos., *Hradeczky Jan. Nep.*, župan, *Pawesch Lud.*, c. kr. kom. svet., *Pradatsch Jan.*, c. kr. gub. eksp. dir., *grof Sauran Zeno*, gub. svetn., član kmet. dr., *grof Thurn-Valsassina Jos.*, c. kr. gub. sekr., *Tschopp Anton*, c. kr. dež. svetn., *Wagner Jos.*, gub. svetn., *grof Welsersheimb Leop.*, gub. svetnik, *dr. Zhuber Jan.*, zdravnik in prof.

Blagajnik: *Skribe Jan Georg*, trg.

Med člani najdemo sledeča imena: *Achtschin Ant.*, rač. vod., *grof Aichelburg Ferd.*, gub. sekr., *Aichholzer Jos.*, trg., *grof Barb Oto*, *grof Blagay Rih.*, *Brandstetter Dom.*, okr. kom., *Broschek Leop.*, rač. kontr., *Bubanovich Fr.*, upr., *Burger Luka*, st. prošt., *grof Deym Alb.*, eksc. pl. Erberg, taj. svet. in kom., *Fister Anton*, stol. kaplan, *dr. Gerbetz Lud.*, *Gozzani Jan. Nep.*, kom., *Grünschutz Ed.*, konc. prakt., *dr. Hladnigg Jurij*, konc. prakt., *Hudez Jos.*, gub. konc., *Jabornig*, c. kr. kontr., *Jalen Simon*, trg., *Jenko Tom.*, dež. svet., *Jurkowsitch Jos.*, upr., *Kappus Daniel*, viš. upr. kanc., *Kastelitz Mih.*, bibl. skriptor, *dr. Kautschitsch Mat.*, *Kersnik Jan. Bapt.*, lic. prof., *Koss Henr.*, konc. prakt., *Kranz Kar.*, tov. dir., *Krisper Ant.*, trg., *Krobath Blaž*, adv. in sod. adv., *Kunschitz Lovr.*, dež. svet., *Langus Mat.*, akad. slikar, *baron Lazzarini Fr.* in *Lud.*, *Licen Andr.*, reg. dir., *grof Lichtenberg Ed.*, pl. *Mac Neven o'Kelly*, gub. sekr., *Mallitsch Andr.*, posest., *Mallner Andr.*, trg., *Maren Jan.*, hiš. pos., *Matintschitsch Jos.*, trg., *Mayr Jos.*, lek., *dr. Melzer Raimund*, zdravnik, *Moschitz Jan*, trg., *Mühleisen Jan. Nep.*, trg., *dr. Nagy Lud.*, zdrav., *dr. Nathan Leop.*, mag. kirurg, *Nepozitek Jur.* gub. kanc., *dr. Orel*, prav., *dr. Oviazh Blaž*, adv., *Pachner Kar.*, trg., *Pessiak Sim.*, trg., *Pousche Al.*, konc. prakt., *dr. Preschern* (brez imena), *Katoliska*, pol. konc. prakt., *Ruppert Mat.*, apel. svet., *Russ Luka*, adv., *Samassa Ant.*, mag. insp., *Sarnitz Seb.*, gub. konc., *Sauer Jos.*, trg., *Schantl Fr.*, trg., *Scherantz Mih.*, reg., *Seheuchenstuel Ant.*, gub. svet. in kom. prok., *Schneditz Jan.*, gub. svet., *Schonta Jos.*, okr. kom., *Schreyer Jos.*, trg., pl. *Schrey Jos.*, kom., *Sivkovich Jan.* pl. gen. maj., *Smolé Mih.*, poštar in trg., *Smole Andr.*, pos., *Sparovitz Jos.*, trg., *Stare Jos.*, trg., *Szarkotich Mat.*, dež. sekr., *dr. Tuschek*, zdr., *Urschitz Ed.*, tov. urad., *Varga Ant.*, pl. *Szigeth*, resp., *Vessel Jan. Nep.*, pis. dir., *Vetler Krist.*, rač. svet., *Viditz Aug.*, okr. blag., *Nj. mil. Ant. Al. Wolf*, gub. svet. in knezoškof, *Zaruba Jan.*, pl. *Oroszova*, okr. kom., i. dr.

Med izrednimi člani so sami častniki.

Ta ljubljanska družba nas tem bolj zanima, ker se nahaja med njo tudi naš pesnik, ki se je lastno-ročno podpisal v pisani seznam članov, toda drugače, kakor ga je zapisal tajnik. Z njim vred najdemo med člani kazine tudi oba druga glavna stebra »Kranjske čebelnice« *Matijo Čopa* in *Miho Kastelica*. Tudi *Prešerenov prijatelj Smole* je že to leto med člani.

Nepotrebno je danes vprašanje, kako je mogel biti *Prešeren* kazinot. Kakor vidimo, je bilo to edino društvo, kjer se je sbajala ljubljanska boljša družba. Da je bila vsa ta družba na zunaj nemška, se je razu-

J. V. Hradecky, župan ljubljanski

melo samo po sebi, dasi ni imela onih protislovenskih namenov, ki so se v nji pokazali pozneje. Do ločitve višjih duhov v Ljubljani ni prišlo tako kakor v Zagrebu, kjer so si Ilirci ustvarili svoje družabno središče proti madžaronski kazini. Ta ločitev duhov se je izvršila v Ljubljani mnogo pozneje. Celo ko so Slovenci imeli že (od l. 1861.) svojo »čitalnico« (nasproti kazine v Souvanovi hiši), so še vedno hodili v kazino. Šele odločni boj po l. 1867. je popolnoma ločil duhove.

Zato ni čudno, da najdemo l. 1834. še vse naše inteligente v tej družbi in da tudi naslednja leta nahajamo še mnogo znanih imen med člani, n. pr. l. 1834. *Blasnik*, *Stelzich i. dr.*, l. 1835. *Scheuchenstuel ml.*, *Maler*, *Souvan*, l. 1836. *gospa Primic*, *Costa*, kot izredni *Korytko*.

Oglejmo si nekoliko pravila društva Kazine, da bomo razumeli, kaj je bila kazina tedanji družbi.

Namen in organizacija društva:

1.

Vsakdo, ki hrepeni po višji izobrazbi, čuti potrebo, da se seznanj z zanimivim čtivom o znamenitih dogodkih iz političnega in literarnega sveta, in da stalno zasleduje vse, kar prinaša čas s seboj najvažnejšega; nič manj pa ne čuti vsakdo, kako blagodejno vpliva izprememba, ko zamenja resno poslovno delo z družabno zabavo razne vrste v krogu dostojno veselih ljudi.

Zadovoljiti tem potrebam s kolikor mogoče malimi stroški za posameznika je namen kazinskega društva v Ljubljani.

Ta namen dobi svoj višji cilj s tem, da to družabno društvo izobražencev tega kraja služi tudi pospeševanju vsega dobrega in občekoristnega za vzbujanje in širjenje zvestega čuvstvovanja za cesarja in domovino, za udejstvovanje na polju dobroteljnosti za trpeče sobrate v slučaju nesreče in potrebe.

2.

Da svoj namen kolikor mogoče v polni meri dosežemo, bi bilo želeli, da bi bili vsi izobraženi prebivalci tega mesta zbrani v tem društvu. Toda glavna zahteva takega zbirališča — to je primeren društven lokal — se ne da vedno v poljubni velikosti dobiti in zato mora biti število društvenih članov ljubljanske kazine odvisno od društvenih kazinskih prostorov.

Skušnja nam bo prinesla tudi sredstva, da bomo mogli določiti ono najvišje število društvenih članov, ki jih morejo vase sprejeti kazinski prostori, da ne bi s tem, če bi jih preveč napolnili, onemogočili sploh one namene, ki jim naj društvo služi.

3.

Vsak izobraženi prebivalec tega mesta ali tujec, brez razlike stanu, je do določenega najvišjega števila lahko sprejet kot član kazine.

4.

V kazini imajo vsi člani enake pravice in dolžnosti, ki jih določajo pravila.

Dostojnost in prava olika, ki je bistvena lastnost vsake družbe izobraženih mestnih prebivalcev, bosta ona ozka vez, ki bo družila vse dele v prijateljsko družabno celoto.

5.

Kazina sestoji iz rednih in izrednih članov.

Stalni so oni člani, ki imajo stalno bivališče v Ljubljani, n. pr. v Ljubljani službujoči uradniki, honoracijori in meščani, potem c. kr. vojaštvo, v kolikor spada ad militiam stabilam ali upokojencem; in končno tudi taki zunanji gostje, ki žele biti sprejeti kot redni člani.

Redni člani tvorijo glavno jedro društva — oni so skupni lastniki društvenega imetja in zato imajo tudi dolžnost izpolnjevati obveznosti, ki jim jih društvo nalaga.

Izredni člani so oni, ki nimajo stalnega bivališča v Ljubljani, ampak se morejo le za nekaj časa ali v presledkih udeleževati društvenega življenja, n. pr. veleposestniki, duhovniki, uradniki z dežele, tujci, ki se za nekaj časa v Ljubljani zadržujejo.

Izredni člani nimajo pravice do društvenega imetja. Gospodje oficirji, ki so v aktivni službi, od stotnika navzdol, naj bodo vpisani zaradi nestalnosti njihovega bivanja med izredne člane.

Tisti od gospodov oficirjev, razen ravnokar omenjenih, ki imajo v Ljubljani stalno bivališče, ne morejo biti v kazinskem društvu drugače kakor redni člani.

6.

Kdor hoče pristopiti kot član v kazinsko društvo, mora javiti svojo željo ustno ali pismeno nemu od direktorjev ali nemu iz vodilnih odbornikov in dobi

od direktorija odločitev glede svojega predloga. Tudi dame morejo biti članice društva.

Vsakemu članu je na prosto voljo dano, da po določbah § 25 izstopi iz kazinskega društva. Ako reden član izstopi, preminejo vse njegove pravice do skupnega društvenega imetja.

7.

Ako bi razmere kdaj privedle do razpusta kazine, je vse kazinsko imetje namenjeno za točno ureditev vseh društvenih obveznosti. Kar bi po tej ureditvi še ostalo, naj se razdeli tako: literarne stvari naj pripadejo licealni biblioteki, vse drugo pa naj se porabi za kak obče koristen namen.

*

Ker je društvo v l. 1833. in 1834. tako naraslo, se je odbor lotil že davno aktualnega vprašanja, da poskrbi društvu nove prostore in, ker takih primernih prostorov v Ljubljani ni bilo, se je odbor odločil, da postavi novo zgradbo, v kateri se bo moglo društvo v bodočnosti nemoteno razvijati.

Zapisniki o teh sejah se nam niso ohranili, pač pa jasno razvidimo vse načrte kazinskega odbora iz »projekta«, ki ga je odbor razposlal med člane in se en izvod še hrani v arhivu kaz. društva. (Med vojno so vojaki mnogo kazinskega arhiva pokurili v pečeh.)

Poziv kazinskega društva se glasi:

Projekt

za zgradbo kazinskega poslopja v Ljubljani

Z živim zadovoljstvom je direkcija kazinskega društva doznala, da se ji je posrečilo zadovoljiti v tem letu opravičene zahteve društvenih članov in jim nuditi to, kar so od društva pričakovali.

Pri zadovoljnosti, ki se kaže na vseh straneh, ne moremo dvomiti o tem, da bo društvo še naprej obstajalo, saj nudi za neznamen letni prispevek članom estetičen življenjski užitek, ki ni v nikaki primeri s svoto, ki jo plačajo.

Jasno je, da se morejo stroški za razne zabave, ki jih nudi kazina, kriti le pri velikem številu članov. Zato je direkcija z veseljem opažala, kako rase priznanje za njeno delo, pa tudi število članov, ki se vedno bolj množi v društvu. Kmalu pa se je tudi prepričala, da sedanji prostori, ki so bili prvotno namenjeni le malemu številu članov, sedanjemu razvoju društva ne morejo več zadostovati. Kdor je stopil v plesno dvorano ob priliki kakega konverzacijskega večera, je bil gotovo do dna duše o tem prepričan: prostor za igralnice je navadno mnogo pretesen; tudi dohod do njih je zelo neroden; neprijetno je poleg tega, da je čitalnica ločena od konverzacijskih sob, kar je za sedaj nujno potrebno. Ker so prostori premajhni, je v tem tudi vzrok, da društvo ne more tako vsestransko delovati, kakor bi to želelo ravnateljstvo in članstvo.

Direkcija je torej smatrala za svojo prvo in nujno dolžnost, da odpravi te slabe razmere in da temu, kar je doslej ustvarila in za kar je žela priznanje v plačilo, položi stalne temelje. Sedanji kazinski prostori se ne dajo preurediti tako, da bi odgovarjali svojemu namenu. Kar se je dalo doseči, se je že storilo in sicer z ne malimi stroški; kako drugo hišo

v sredini mesta, ki bi nudila društvu dovolj prostora, ni bilo mogoče najti.

Ako pomislimo, da za sedanje tako utesnjene prostore plačamo precej visoko najemnino, da se bo po preteku štirih let, ko poteče naša pogodba, mogoče ta najemnina celo povišala in da bodo, če ostanemo dalje časa v teh prostorih, nastali precejšnji popravni stroški; v slučaju, da nam odpovedo, pa bi težko našli primerno poslopje, ki bi ga itak morali šele prilagoditi za društvene potrebe; če nadalje preudarimo, da so stroški, ki jih izdamo za adaptacije, za društvo popolnoma izgubljeni, in da za te stroške in letno najemnino vsako leto porabimo vse, kar nam ostane od kavarne, da torej društvo nikoli ne bi smelo upati, da si ustvari svoje lastno premoženje, smatra direkcija, da ne more z ničemer bolj dokazati svojega iskrenega prizadevanja za društvo, kakor s predlogom, da se sezida lastno kazinsko poslopje, s čimer bi društvo najlažje premagalo prej omenjene nedostatke in bi si obenem postavilo temelj za lastno imetje, s čimer bi doseglo tudi prvi pogoj za popolno samostojnost, ki si jo vsi želimo.

To poslopje bi se zgradilo na nezazidanem prostoru na severni strani Zvezde.

Ta prostor je last naše mestne občine in bi se dalo brez težave doseči, da bi ga mesto prepustilo društvu; poleg tega je ta prostor kar najbolj primeren, da se na njem zgradi tako društveno poslopje, ker leži v sredi mesta, je svetel in zračen ter ima zdravo lego; je od vseh strani dostopen in se ni bati kakih sitnosti od strani sosedov. Poslopje v takem kraju bo imelo tudi večjo vrednost, s čimer bo podana večja garancija za deležnike. Jasno je tudi, da bo tu nameravana hiša v okras mestu in da bo poleg stoječa Zvezda s tem, da bo stalo ob nji društveno središče, postala stalno kraj zabave in razveseljevanja.

Kazinsko poslopje bo imelo poleg potrebnih kleti in drvarnic pritličje in dvoje nadstropij.

V pritličju bo urejena kavarna in gostilna za širše občinstvo, ki se bo dajala v najem. V kavarni bo velika soba za biljar z dvema biljardoma, dve igralni sobi, kuhinja in potrebna stanovanja za kavarnarjevo služinčad. Za gostilničarja mora biti prirejenih nekaj sob za gostilno in stanovanje s kuhinjo in shrambami.

Prvo nadstropje je določeno samo za kazinsko društvo. V tem nadstropju bo: velika biljardna soba z dvema biljardoma, dve jedilni in kadilni sobi, kuhinja, dve čitalnici in velika dvorana za 400 oseb, dve igralni sobi za nekadilce in dve jedilnici; vse sobe naj bodo po možnosti med seboj v zvezi. Tudi stanovanje za kustosa bi bilo najbolj primerno v tem nadstropju. Drugo nadstropje naj bi se tako uredilo, da bi se lahko oddalo stanovanje, a ne več ko dvema družinama.

Poslopje mora biti tako zidano, da bi v primeru potrebe lahko preneslo tudi tretje nadstropje.

Da bo poslopje popolnoma odgovarjalo svojemu namenu, da bo solidno in okusno zgrajeno in da bodo prostori primerno urejeni, bo društvo pozvalo več tukajšnjih in zunanjih arhitektov, da napravijo z ozirom na stavbišče, velikost in potrebe društva načrte in jih pošljejo s proračuni odboru, ki si bo med njimi izbral najboljšega. Sprejeti načrt bo primerno nagrajen, drugi se bodo na zahtevo vrnili.

Kazina okoli l. 1850.

Stroški za zidavo kazinskega poslopja bi znašali okoli 40.000 gld., ki jih bomo skušali zbrati z izdajo 400 deležev po 100 gld.

Kazinska direkcija vabi spoštovane člane in druge mestne prebivalce, ki jim olepšanje Ljubljane ne more biti deveta briga, da to podjetje podpro in jih prosi, da podajo svojo izjavo s tem, da primerno izpolnijo tiskane blankete, ki so jih prejeli glede sprejema in vplačila navedenih zadolžnic in jih čim prej vrnejo in javijo direkciji, da bo mogoče napraviti nadaljnje ukrepe za izvršitev načrta, ako bo našel v javnosti zaželeno podporo.

V nadaljnjem govoru poziv o pravilih in pogojih glede vplačevanja, upravljanja in izplačevanja deležev (v 20 točkah). Zadnja točka določa, da se bo zgradba začela spomladi prihodnjega (1835.) leta in da bo slavnostno otvorjena 4. oktobra 1836. »v proslavo godu Nj. Vel. našega najljubšega deželnega očeta«.

Na to so našete v 4 točkah koristi, ki jih bodo imeli vplačniki od tako naloženega denarja.

Točka 4. določa, — ker društvo ne išče dobička — da se bo preostanek dohodkov obrnil vsako leto v kak »koristen namen n. pr. v podporo filharmonični družbi, da bo ustanovila (postavila) glasbeno šolo, ali pa ustanovitev mestne godbe, za podporo gledališča ali kake druge javne ustanove«.

Končno pravi direkcija, da pričakuje obilnega odziva, ker bo članstvo s tem »okrasilo mesto z lepim poslopjem, postavilo samo sebi trajen spomenik in potomcem pokazalo, kaj zmora skupnost, če ima dobre namene in hoče služiti koristi in zabavi.«

S temi načrti je stopila pred 100 leti direkcija kazine pred ljubljansko meščanstvo. Javnost se je odzvala na poziv kazinske direkcije tako, da se je moglo z delom takoj začeti in da je bilo poslopje l. 1837. dokončano. Število članov je v naslednjih letih še naraslo in tako je postala kazina za dolga leta edino središče ljubljanske višje družbe.

O tem nam priča porast članstva, kakor ga izkazuje »Statuten- und Matrikelbuch« po l. 1833. Leta 1834. je priraslo 33 rednih in 8 izrednih članov, leta 1835. 23 rednih, 49 izrednih; leta 1836. 41 rednih, 13 izrednih; l. 1837. 46 rednih, 53 izrednih; leta 1838. rednih 63, izrednih 42. Od tega leta preneha seznam

članov z lastnoročnimi podpisi v tej knjigi. Med zadnjimi izrednimi člani t. l. je šentviški župnik Blaž Potočnik.

Naravno je, da v družbi niso vladale vedno one idealne razmere, ki so jih obetali voditelji v svojem projektu in ki o njih govori § 4. društvenih pravil. Nadutost višje gospode v tej dobi je splošno znana in družabne razlike se niso dale kar tako premostiti. Dolgi naslovi pričajo o velikih razlikah med člani višje in nižje vrste, birokrati in aristokrati so imeli povsod prvo besedo, plese in družabne prireditve je pokrilo častništvo iz vseh kotov stare monarhije.

Zato je Prešeren — četudi je bil član — najbrže le malo zahajal v kazino. Med člani ga najdemo le prva leta; to so obenem leta njegove borbe za Julijo, ki jo je gotovo videl tudi na kazinskih prireditvah, dasi jo je včasih tudi zaman iskal.

»... V oknu domačije ne da te najti, luč ti ljubezniva v gledišču, na sprehodih sreča kriva, ne v krajih, kjer plesalk vrsta se vije.«

Nič čudnega ni, da je pesnik vzel na piko kazino in njeno družbo in jo v svoji »Nebeški procesiji« del med one limanice, ki jih je nastavljal satan prepo-božnim in prepoštenim Ljubljancem:

Zidat' vdihne jim kazino,
kaj da je ime pove,
žensko, moško tam mladino
z materami vred kaze.

Istotako je postavil kazino na čelo hudičevih hiš:

»Hiše: kazino, redut, koloseum in z njimi teater, ima strelišče hudič svoje si cipce lovit.«

In končno je posvetil kazini tudi svojo »Zastavico«, ki je edina te vrste v njegovih pesmih. Z njo nam še najbolj odkrito pove svoje mnenje o kazini in kazinotih. In to njegovo mnenje je bilo veljavno vse do svetovne vojne, ko je kazina čimdalje bolj postajala

zbirališče »napetih štul« in se zabarikadirala s pravili proti prilivu slovenskega meščanstva, s čimer je dobila značaj najbolj nemške trdnjave, ki je padla šele obenem z državo, kateri je služila.

Zastavico

Sestero črk je zvezanih tako,
da, če zapored ena odleti,
vendar ostanek prazen glas ne bo,
ampak pomembo drugo zadobi;
beseda laška je z vsemi šestimi
in taka tudi s črkami petimi,
latinska s štirimi je, kranjska s tremi,
in z dvema črkama je spet Kranjica,
pri vseh narodih je doma samica.

Kraj je beseda s črkami šestimi,
s kater'ga hodi marsikdo s petimi,
ki ga spoznal boš po napeti štuli
in da le svojo to neumno tuli;
ako nadlego meni dela, z njim,
kar s štirimi črkami povem, storim.
Kar šest jih ne stori nikdar z ljudmi,
lahko store v sintaksi črke tri;
priganjam z dvema te, ak' še se trudi
z uganko glava, samka se ti čudi.

Kraj je kazino, v katerem sedi marsikateri asino (osel), ki pa je najbolje, da ga pri miru pustim (lat. = sino), ino je veznik (in), ki lahko zveže med seboj vse besede in stvari, česar kazina ni mogla storiti z ljudmi, ker je izključevala nižje sloje; »no« priganja počasnega ugibalca in »o« se čudi, če kdo te lahke uganke uganiti ne more.

Vkljub temu, kar je bila kazina pozneje, vidimo, da so imeli oni, ki so jo pred sto leti gradili, poštene namene, da so postavili zgradbo, ki je še danes okras Ljubljani, in po zaslugi gosp. Fr. Krapeža, ki je po prevratu prenovil spodnje prostore, posebno s svojim krasnim vrtom budila občudovanje mnogih inozemskih gostov.

OSNOVE SODOBNE ZAŠČITE OTROK V SLOVENIJI

VOJKO JAGODIČ

Salezijanski Mladinski dom na Kodeljevem

Ob zaključku svetovne vojne se je pokazala živa potreba, da se ustanovi naprava, ki naj zbira mladino, ki nima doma zadostnega nadzorstva in je zaradi tega izpostavljena pohajkovanju, ulici ter s tem združenim nevarnostim — telesnim in dušnim.

Ustanovilo se je zato proti koncu leta 1919. Društvo za mladinske domove v Ljubljani.

Takoj po oblastveni odobritvi društvenih pravil se je društvo lotilo dela ter pričelo staviti prvi Mladinski dom na Kodeljevem v Ljubljani. V ta namen je izprosilo v last od Gospodarske komisije za stvarno demobilizacijo ter od vojaške oblasti pet barak bivših vojaških hlevov ob vojaškem oskrbovališču na Kodeljevem. Zemljišče, na katerem so barake stale, je bilo last Društva za bolne na pljučih, ki ga je oddalo Društvu za mladinske domove v najem. Da se je dobil material za adaptacijo, je bilo treba dve baraki takoj

podreti. Ostale tri pa so se popravile in priredile za kapelico, gledališko dvorano in stanovanjsko barako. Obsežno dvorišče se je nasulo in zravnilo ter priredilo za igrišče in telovadišče. Proti koncu novembra 1919 so se naselili v Domu salezijanci, katerim je društvo izročilo vodstvo in oskrbo Mladinskega doma. Ko se je za silo priredila in opremila gledališka dvorana, se je zavod dne 8. decembra 1919 slovesno odprl z deško gledališko predstavo. Tako se je z vztrajnim in nesebičnim delom iz zapuščenih barak in razvalin dvignil hram — četudi skromen — za vzgojo, izobrazbo ter nadzorstva potrebno deco. Temeljni kamen novemu zavodu sta položila zgoraj omenjena darovalca barak in pa družba sv. Vincencija Pavlanskega za prostovoljno oskrbo siromakov in za varstvo mladine, ki je z znatnim darom prva omogočila, da se je pričelo z delom. Pri početnih delih je drage volje sodelovala vojaška komanda